

Stručný vývoj názorů na formální organizaci

Dagmar Svobodová

Stručný vývoj názorů na formální organizaci

1. Studium formálních organizací
2. Klasické období sociologie organizace
3. Reakce na klasické období sociologie organizace
4. Totální instituce a organizace

Vymezení pojmu „organizace“

Z francouzského **organisation** = uspořádání a z řeckého **organon** = nástroj.

Pojem organizace označuje:

- chování aktérů, bezprostředně nezávislou strukturní vlastnost (organizovanost)
- záměrnou činnost k nezávislé strukturní vlastnosti vedoucí (organizování), tj. proces určování struktury řídicích činností
- výsledek řídicí činnosti

Sociální organizace

- Vyjadřuje vědomě vytvořený a na specifický cíl zaměřený sociální systém, který přijímá a zpracovává informace, aby ovládl objektivní systémové procesy probíhající podle zdánlivě samostatných zákonitostí.

Sociální organizace je definována:

- dělbou moci
- existencí jednoho nebo více mocenských center, která kontrolují chod organizace
- možností substituce členů organizace bez změny organizace jako celku

Formální organizace

- Formální organizace představují **umělý prostředek koordinace aktivit** většího počtu lidí za určitým účelem.
- Výhody, které plynou z formálně ustavené koordinace lidských činností, však způsobují, že stále větší oblast lidských aktivit je provozována organizovaně.
- Struktura dnešních organizací je konglomerátem prvků, které byly vyvinuty nezávisle na sobě při koordinaci lidských aktivit.

Organizace a byrokracie

- Určité dysfunkční vlivy na organizaci označujeme termínem **byrokratizace**.
- Rozvoj byrokracie s jejími negativními rysy je stálým doprovodným jevem lidského úsilí o stále účinnější koordinaci společné činnosti ve velkém měřítku.
- Byrokracie brzdí jak **tvořivou**, tak **destruktivní** energii lidí.

Vývoj sociologie organizace

- **Mechanistický přístup** (70. léta 19. století – 20. léta 20. století)
- 20. léta, protože po 1. světové válce hospodářství nemělo zdroje, poptávka větší než nabídka, intenzifikace výroby (pásová výroba),
- **Škola lidských vztahů** (20. až 30. léta 20. století) **Elton Mayo**
- člověk ve výrobě je zajímavý element, sociální jistoty, Chicagský experiment
- **Humanistický přístup** (40. – 50. léta 20. století) **Maslow, McGregor**
- lidská individualita
- **Moderní přístupy** (60. – 70. léta 20. století)
- vysvětlení univerzální podstaty fungování organizace, důraz je kladen na vztah k organizaci a prostředí, teorie kontingence (Burns, Stalker, Woodwardová)
- **Postmoderní názory** (80. – 90. léta 20. století)
- postmoderní filozofové, snaha hledat dílčí (konkrétní) problémy, snaží se vyhybat zjednodušení

Klasické období sociologie organizace

- počátek soustavného studia formální organizace probíhal první dvě desetiletí 20. století
- technická linie: taylorismus
- teoretický směr: Max Weber
- principy řízení: Henry Fayol

Sociologie organizace podle Maxe Webera

- Výchozím přesvědčením je, že každý způsob organizace lidí je založen na nerovném postavení sdružených jednotlivců.
- Typologie panství – zkoumání vztahů nadvlády a podřízení v různých historických a kulturních souvislostech
- Formy legitimního panství - **legální, tradiční a charismatické**

Byrokraticky řízená organizace

Byrokracie v podmínkách legálního panství

- Legální panství odvozuje svou legitimitu z obecných právních předpisů, které jsou formálně platné a závazné pro všechny příslušné organizace.
- Z Weberova modelu neplyne **administrativní účinnost**, protože některé prvky chodu organizací blokují, účelově racionální jednání byrokratických forem organizace může vést k jiným než jen k sledovaným cílům

Znaky moderní byrokracie podle Webera

- Byrokratická správa je nepřetržité vyřizování záležitostí na základě více či méně pevných a vyčerpávajících **pravidel abstraktního charakteru**.
- Existuje **princip úřední hierarchie**, který umožňuje kontrolu a dohled vyšších úřadů nad nižšími a právo odvolání nebo stížnosti nižších úřadů vůči vyšším.
- Členové byrokratického aparátu **mají pevně stanovené kompetence**, jasně ohraničené oblasti úředních pravomocí a úředních povinností, které vymezují obsah jejich kvalifikace.

Sociální důsledky byrokracie

- Rozvoj byrokraticky řízených organizací je spjat s relativní demokratizací společnosti, především s demokratizací přístupu k správním funkcím.
- Byrokracie organizace má zaručit rovnost práv ovládaných, včetně jejich přístupu k úřadům na základě požadované kvalifikace.
- Mentalita byrokracie je podobná mentalitě protestantsky orientované rané buržoazie.

Principy řízení podle Henry Fayola

Dělba práce	Podřízení zájmům celku	Korektnost
Autorita	Odměňování	Stabilita zaměstnanců
Disciplína	Centralizace	Iniciativnost
Jednota instrukcí	Řetězec vztahů	Kolegialita
Jednota vedení	Řád a pořádek	

Hledání univerzálních principů vědeckého řízení však nemohlo být úspěšné, neboť principy vycházely z klasických postulátů teorie organizace, které byly od počátku 30. let 20. století postupně opouštěny.

Reakce na klasické období

- Od 30. let 20. století byly postupně zpochybňovány představy klasické fáze vývoje formálních organizací
- 30. léta 20. století přinášejí rozvoj kulturní antropologie a sociální psychologie, zkoumání vlivu interakce na rozvoj lidské osobnosti, zájem o neformální aspekty lidského soužití
- Studie zkoumají, jakým způsobem dochází ve společnostech, která nebyla ustavena formálně, k postupnému formování pevnějších sociálních struktur

Elton Mayo

- Stál v čele kolektivu, který od roku 1925 prováděl experimenty v Hawthornském závodě nedaleko Chicaga.
- Během pokusů docházelo uvnitř experimentálních skupin k vytváření neformálních vztahů
- Podle Mayoova pojetí základem pro orientaci jednání jsou spontánně rozvíjené vztahy, na které jsou jejich členové citově vázáni
- Rozpory Mayoových požadavků, spolupráce v komplexní společnosti, jednotu cílů v situaci různosti parciálních zájmů

Homasova systematizace teorie mezilidských vztahů

- Vnější a vnitřní skupiny – prvky vnějšího systému bývají vytvářeny formálně se záměrem učinit skupinu funkční vzhledem k jejímu prostředí
- Teorie sociální směny – lidé vysvětlují své chování podle toho, co jim přináší ve srovnání s tím, co je stojí interakce s druhými, která může být odměnou sama o sobě
- Opomíjení faktoru moci, který strukturuje vztahy mezi nadřízenými a podřízenými členy organizací

Hlavní body kritiky „human relations“

- Stoupenci školy mezilidských vztahů vypracovávají návody, jak ovlivňovat zaměstnance organizací v zájmu dosahování cílů, které zaměstnanci nemají možnost spoluurčovat
- Manipulování se zaměstnanci v cizím zájmu nezmenšuje jejich pocit odcizení. Techniky „human relations“ nevedou vždy k většímu výkonu zaměstnanců ani k jejich většímu uspokojení z práce
- Priority zaměstnanců se nemusejí krýt s prioritami organizace. Vysoká pracovní morálka není vždy spojena s vysokou produktivitou práce

Totální instituce a organizace

- Pojem zavedený americkým sociologem kanadského původu Ervingem Goffmanem (1922–1982).
- Organizace, které vytvářejí pro své členy prostředí lišící se v zásadním ohledu od životního světa běžných občanů moderní společnosti.

Typy totálních institucí:

nápravná zařízení – krajní podoba totální instituce

vojenské instituce – zosobnění státního monopolu na násilí vyznačující se specifickým stylem velení a proměnlivostí vlivů na okolí

léčebné instituce – ústavy pro mentálně postižené

Pět skupin totalitních institucí:

- 1) péče o lidi, kteří se sami o sebe nepostarají – staří lidé, sirotci, osoby tělesně, mentálně postižené
- 2) péče o lidi, kteří mohou být pro společnost riziková – lidé trpící nakažlivými chorobami
- 3) instituce zřízené na ochranu společnosti – vězeňské ústavy, ústavy pro převýchovu nezletilých, agresivních šílenců
- 4) zařízení pro realizaci technických záležitostí souvisejících s provozem – kasárny, internátní školy
- 5) zařízení, které mají zvláštní chráněné prostředí – kláštery, azyly nejrůznějších druhů